

WAT BETEKENEN GRONDRECHTEN VOOR MENSEN IN DE EU?

SAMENVATTING

ENQUÊTE OVER DE
GRONDRECHTEN

2

Wat mensen vinden en weten
van mensenrechten

6

Meningen over de werking
van de democratische samenleving
en politieke participatie

12

Goed bestuur en corruptie
in overheidsdiensten

© Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten, 2021.

Overname met bronvermelding toegestaan.

Voor gebruik of reproductie van foto's of ander materiaal waarvan het auteursrecht niet bij het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten berust, moet rechtstreeks toestemming aan de rechthebbenden worden gevraagd.

Het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten noch enige persoon die optreedt namens het Bureau, is verantwoordelijk voor het eventuele gebruik van de volgende informatie.

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2021.

Print	ISBN 978-92-9461-113-0	doi:10.2811/173726	TK-01-20-642-NL-C
PDF	ISBN 978-92-9461-092-8	doi:10.2811/004438	TK-01-20-642-NL-N

Eigendomsrecht van de foto's:

Omslag: © iStock/filadendron

Bladzijde 5: © FRA

Bladzijde 6: © iStock/Vladimir Vladimirov

Bladzijde 10: © iStock/miodrag ignjatovic

Bladzijde 11: (links) © iStock/Chris Ryan; (rechts) © iStock/Zolnierenek

Bladzijde 12: © iStock/notwaew

Bladzijde 13: (links) © iStock/Martinbowra; (rechts) © iStock/urbazon

Bladzijde 16: © iStock/mediaphotos

De EU is gegrondvest op de waarden democratie, rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten. In hun dagelijks leven kunnen mensen echter het gevoel hebben dat deze waarden, en discussies over grondrechten op EU- en lidstaatniveau, ver van hen af staan.

Met dat in het achterhoofd heeft het FRA onderzocht wat mensen in de praktijk begrijpen, weten en ervaren als het gaat om hun grondrechten. De resulterende gegevens vormen uitgebreid en vergelijkbaar onderzoeksmateriaal met betrekking tot deze aspecten.

In deze samenvatting worden de belangrijkste inzichten uit het onderzoek van het FRA beschreven. Deze zijn voornamelijk bedoeld om EU-instellingen,

overheden en instanties uit de lidstaten, verdedigers van de mensenrechten en maatschappelijke organisaties van informatie te voorzien over de plaats die grondrechten innemen in EU-samenlevingen – op basis van wat mensen vinden en ervaren.

De inzichten zijn essentieel voor wie gelooft in empirisch onderbouwde bottom-upbeleidsvorming. Degenen die in hun werk met grondrechten te maken hebben, kunnen de gegevens gebruiken om hun eigen aannames over de meningen en ervaringen van het grote publiek te onderbouwen of juist bij te stellen.

De bevindingen kunnen ook als uitgangspunt dienen voor maatregelen op het gebied van grondrechten en – uiteindelijk – worden gebruikt om een positief effect te bewerkstelligen op de uitvoering van deze rechten in de praktijk.

Opmerking over terminologie

“Grondrechten” is de term die wordt gebruikt voor “mensenrechten” in de interne context van de EU. In de enquête is in sommige vragen de term “mensenrechten” gebruikt, omdat deze term voor de mensen die de enquête invulden, mogelijk gemakkelijker te begrijpen was. In deze samenvatting worden de twee termen door elkaar gebruikt.

Enquête over de grondrechten: belangrijkste feiten

Via de enquête over de grondrechten zijn gegevens verzameld in 29 landen: 27 EU-lidstaten, het Verenigd Koninkrijk (op het moment van verzamelen van de gegevens nog een EU-lidstaat) en Noord-Macedonië (het enige niet-EU-land met een waarnemersstatus voor het FRA op het moment dat de enquête werd ontworpen).

In totaal zijn via de enquête gegevens verzameld van 34 948 respondenten. In ieder land heeft een representatieve steekproef aan respondenten deelgenomen, variërend van ongeveer 1 000 in de meeste landen tot ongeveer 3 000 in Frankrijk en Duitsland.

De enquête over de grondrechten is online gehouden in Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. In de andere landen hebben de enquêteurs de respondenten persoonlijk benaderd. De gesprekken hebben plaatsgevonden tussen januari en oktober 2019.

De resultaten zijn zowel op EU-niveau als voor ieder land representatief voor mensen van 16 jaar en ouder die hun gewone verblijfplaats hebben in het land waar zij aan de enquête hebben deelgenomen.

WAT MENSEN VINDEN EN WETEN VAN MENSENRECHTEN

De meeste mensen zijn van mening dat mensenrechten belangrijk zijn voor een eerlijkere samenleving, maar sociaal achtergestelde mensen vinden minder vaak dat zij voordeel hebben van mensenrechten.

FRA-ADVIES 1

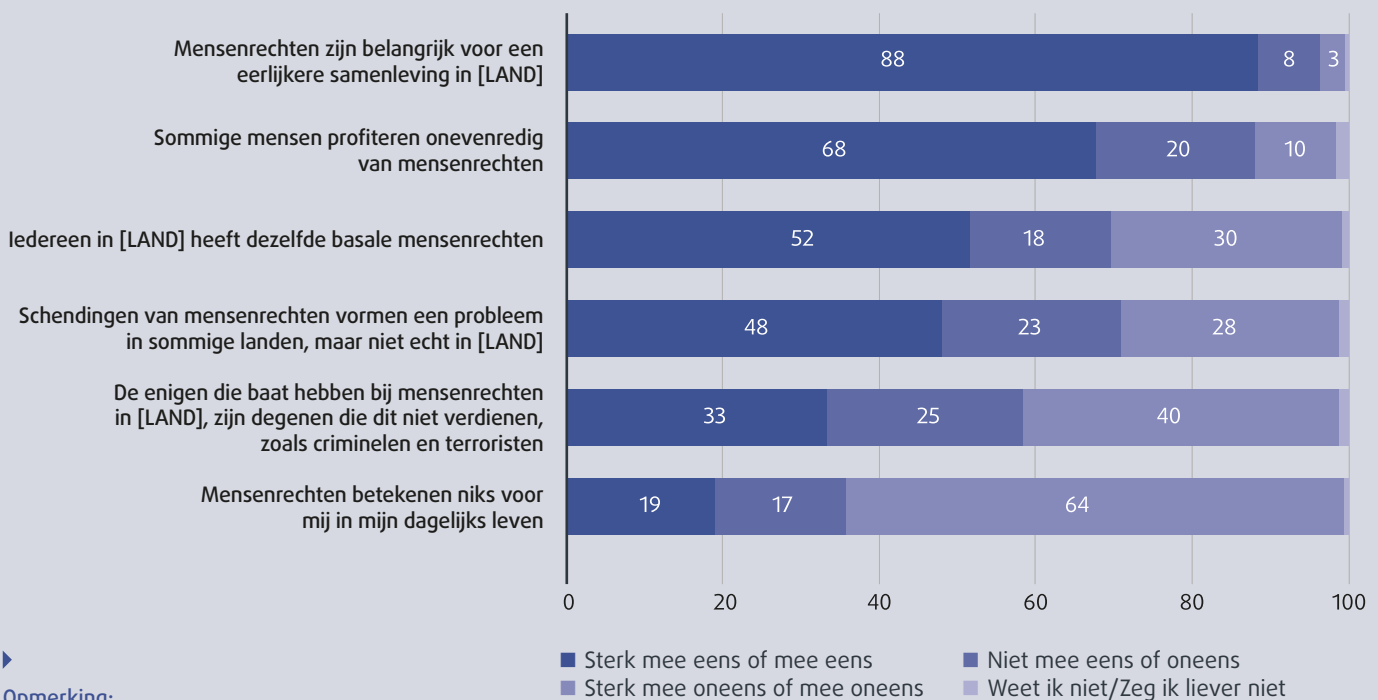
De EU en haar lidstaten moeten gerichte maatregelen treffen om ervoor te zorgen dat mensen die moeite hebben om rond te komen, die vaker van mening zijn dat niet iedereen dezelfde basale mensenrechten heeft, effectief worden voorgelicht over hun rechten en de manier waarop zij ervan gebruik kunnen maken. Ook moeten zij acties uitvoeren om het bewustzijn van rechten te vergroten onder mensen met een lager opleidingsniveau. EU-lidstaten die dergelijke maatregelen op nationaal niveau uitvoeren, moeten overwegen gebruik te maken van de beschikbare financieringsmechanismen van de EU en relevante nationale actoren erbij te betrekken, in het bijzonder nationale mensenrechteninstanties, gelijkheidsorganen en ombudsinstanties.

Deze maatregelen moeten onder meer gericht zijn op het bekendmaken, bevorderen en toegankelijk maken van de grondrechten die mensen hebben. De lidstaten kunnen verschillende fora en kanalen verkennen voor effectieve communicatie over rechten, gericht op specifieke maatschappelijke groepen en met gebruikmaking van zowel conventionele als sociale media, in nauwe samenwerking met maatschappelijke organisaties.

- ★ Bijna negen op de tien mensen (88 %) in de EU vinden dat mensenrechten belangrijk zijn voor een eerlijkere samenleving in hun land. Dit percentage loopt uiteen van “slechts” 76 % in Hongarije tot 96 % in Malta. Daarnaast is bijna twee derde (64 %) het oneens met de stelling “mensenrechten betekenen niks voor mij in mijn dagelijks leven”. Hieruit blijkt dat mensen in de EU veelal van mening zijn dat mensenrechten een nuttige en waardevolle rol kunnen spelen in hun leven.
- ★ Tegelijkertijd vinden bijna zeven op de tien Europeanen (68 %) dat sommige mensen onevenredig profiteren van mensenrechten. Een derde (33 %) is het eens met de stelling “de enigen die baat hebben bij mensenrechten, zijn degenen die dit niet verdienen, zoals criminelen en terroristen”.
- ★ De resultaten duiden op een verband tussen enerzijds iemands inkomen en opleidingsniveau en anderzijds zijn/haar mening over mensenrechten. Mensen die aangeven dat zij moeite hebben om rond te komen met het inkomen van hun huishouden (dat wil zeggen, problemen hebben met het betalen van de dingen die zij nodig hebben), en mensen met lager secundair onderwijs als hoogste opleidingsniveau hebben minder vaak het idee dat iedereen in hun land dezelfde mensenrechten heeft. Tegelijkertijd zijn zij ook van mening dat sommige mensen onevenredig profiteren van mensenrechten.
- ★ 44 % van de mensen die moeite hebben om rond te komen, is het bijvoorbeeld eens met de stelling “de enigen die baat hebben bij mensenrechten, zijn degenen die dit niet verdienen, zoals criminelen en terroristen”. Ter vergelijking: van de mensen die met hun huidige inkomen zeer gemakkelijk rondkomen, is 27 % het hiermee eens. Verder is 38 % van de ouderen – mensen van 65 jaar en ouder – het met deze stelling eens, tegenover 27 % van de mensen van 16-29 jaar. Van degenen die te maken hebben met ernstige langdurige beperkingen bij hun gebruikelijke activiteiten – zoals mensen met een handicap of langdurig gezondheidsprobleem – is 43 % het met de stelling eens, tegenover 32 % van de mensen zonder dergelijke beperkingen.

- ★ In 11 van de 27 EU-lidstaten is 50 % of meer het eens of sterk eens met de stelling dat schendingen van mensenrechten niet echt een probleem zijn in hun land, maar veeleer iets wat “op andere plekken” gebeurt.
- ★ Uit een uitsplitsing van de resultaten naar sociaaldemografische kenmerken blijkt dat mensen die met “moeite” of “zeer veel moeite” rond kunnen komen, het minder vaak eens (of sterk eens) zijn met de stelling dat mensenrechten niet echt een probleem vormen in hun land: 43 % is het hiermee eens, tegenover 54 % van de mensen die “gemakkelijk” of “zeer gemakkelijk” rondkomen. Ook geven mannen (52 %) vaker aan deze mening te hebben dan vrouwen (44 %).

FIGUUR 1: MENINGEN OVER GESELECTEERDE ASPECTEN VAN MENSENRECHTEN (EU-27, %)

Opmerking:
Van alle respondenten in de EU-27 (n = 32 537); gewogen resultaten.

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

“Estland is over het algemeen een land waar mensenrechten worden geëerbiedigd, maar het probleem is, naar mijn mening, dat het voor mensen met een laag inkomen (gepensioneerden, mensen met een handicap) lastig is om rond te komen.”

(Man, tussen de 16 en 29 jaar, respondent van de enquête, Estland)

Overeenkomstig de nieuwe strategische agenda voor de EU voor 2019-2024¹ is het bouwen aan een rechtvaardig en sociaal Europa via de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten² – naast de “rechtvaardige overgang” naar een groene, duurzame toekomst³ – een kernprioriteit voor de EU. In het kader van deze toezeggingen zijn werkloosheid en in armoede en sociale uitsluiting leven schadelijk voor de volledige uitoefening van rechten.

¹ Europese Raad (2019), **Een nieuwe strategische agenda 2019-2024**.

² Europees Parlement, Raad van de Europese Unie, Europese Commissie, **Interinstitutionele proclamatie betreffende de Europese pijler van sociale rechten**, Brussel, 13 december 2017, PB C 428. De **Europese pijler van sociale rechten** bevat 20 beginselen voor nieuwe en doeltreffendere rechten voor EU-burgers. De pijler kent drie kerngebieden: gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt; eerlijke arbeidsvoorwaarden, en sociale bescherming en inclusie (beginsel 3, over gelijke kansen, luidt dat iedereen recht heeft op gelijke behandeling en gelijke kansen op het gebied van werkgelegenheid, sociale bescherming, onderwijs en de toegang tot goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn).

³ Zie Europese Commissie (2020), **Launching the Just Transition Mechanism – for a green transition based on solidarity and fairness** (Start van het mechanisme voor een rechtvaardige overgang – voor een groene overgang op basis van solidariteit en rechtvaardigheid).

Het EU-Handvest van de grondrechten is rechtstreeks van belang bij de uitvoering van EU-wetgeving en enkele in het handvest beschreven rechten zijn lastig na te leven als het gaat om de sociaal en economisch meest gemarginaliseerde groepen in de EU. Dit blijkt ook uit de resultaten van enkele vragen uit de enquête. Een aantal rechten uit het handvest is relevant. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de menselijke waardigheid (artikel 1), de vrijheid van beroep en het recht te werken (artikel 15), de gelijkheid van vrouwen en mannen (artikel 23), non-discriminatie (artikel 21), sociale zekerheid en sociale bijstand (artikel 34), gezondheidszorg (artikel 35) en de vrijheid van verkeer en van verblijf (artikel 45).

Het recht op toegang tot de rechter (artikel 47 van het handvest) is ook relevant wanneer we kijken naar de resultaten van de enquête. De toegang tot de rechter komt in het geding wanneer mensen – met name degenen die deel uitmaken van gemarginaliseerde groepen, zoals mensen die financieel niet rond kunnen komen – de “checks-and-balances” van een systeem ervaren als iets wat ver van hun dagelijks leven af staat. Dit komt voort uit een gebrek aan kennis over rechten en over hoe zij hiervan gebruik kunnen maken.

Mensen hebben minder kennis over het EU-Handvest van de grondrechten dan over andere internationale mensenrechteninstrumenten, en hoeveel kennis zij hierover hebben, hangt af van hun opleidingsniveau.

FRA-ADVIES 2

Naar aanleiding van de conclusies van de Raad van de EU over het handvest uit 2019 moeten de EU-lidstaten nadenken over hoe zij het grote publiek het best van “toegankelijke informatie” over de in het handvest vastgelegde grondrechten kunnen voorzien. Dit zou nationale actoren op het gebied van mensenrechten ook helpen bij hun inspanningen voor de bevordering van bewustzijn en verbetering van de uitvoering van het handvest.

Bij de bevordering van het handvest moet de EU een regelmatige uitwisseling van praktijken en geleerde lessen tussen EU-lidstaten ondersteunen om zo meer bewustzijn en kennis van het handvest te creëren, met name in de lidstaten waar het bewustzijn volgens de enquête over de grondrechten lager is. Dit kan worden gedaan als onderdeel van de bestaande toezegging op het niveau van de Groep grondrechten, burgerrechten en vrij verkeer van personen van de Raad (Frempe) om een jaarlijkse dialoog over het handvest te houden.

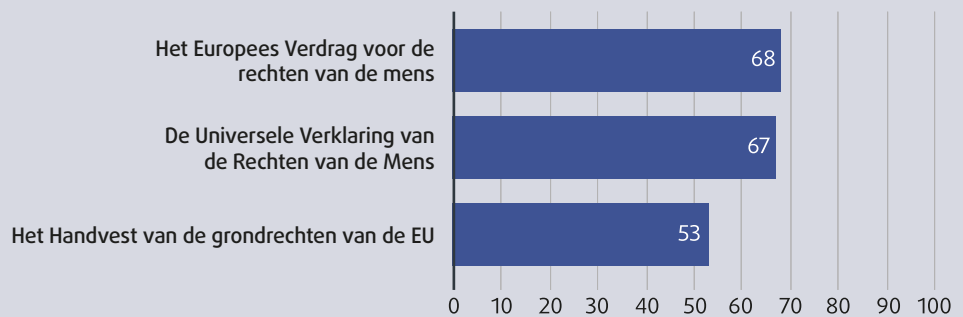
- ★ Een op de twee mensen (53 %) heeft gehoord van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Er hebben minder mensen van het handvest gehoord dan van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Deze bevinding was wellicht te verwachten, aangezien het Europees Verdrag voor de rechten van de mens meer dan 70 jaar oud is, terwijl het Handvest van de grondrechten van de EU nog relatief “jong” is: dit is 20 jaar geleden aangenomen. De gegevens wijzen er echter wel op dat het verschil tussen het bewustzijn van het handvest en van het EVRM het kleinst is in de landen die in de jaren 90 lid zijn geworden van de Raad van Europa en waar het EVRM dus nog minder lang is toegepast.

- ★ Mensen met een lager opleidingsniveau hebben minder vaak gehoord van de drie internationale mensenrechteninstrumenten waarnaar in de enquête werd gevraagd: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en het Handvest van de grondrechten van de EU.
- ★ Naast het opleidingsniveau houden ook andere sociaaldemografische kenmerken verband met een lager bewustzijn van de mensenrechteninstrumenten waarnaar werd gevraagd. Het gaat dan bijvoorbeeld om moeite om rond te komen met het huidige inkomen van het huishouden, hogere leeftijd (65 jaar of ouder) en werkloos of gepensioneerd zijn.

Het handvest is een van de meest moderne en uitgebreide wettelijk bindende mensenrechteninstrumenten. Het heeft dezelfde rechtswaarde als de Verdragen van de Europese Unie. Op grond van artikel 51 van het handvest moeten de EU en haar lidstaten – wanneer zij binnen het toepassingsgebied van de EU-wetgeving handelen – de rechten eerbiedigen, de beginselen naleven en de toepassing van de bepalingen uit het handvest bevorderen. In de **conclusies van de Raad van de EU over het handvest uit 2019** worden de lidstaten opgeroepen om bewustmakings- en opleidingsactiviteiten met betrekking tot het handvest te versterken onder belangrijke actoren op het gebied van mensenrechten – en de rol van het FRA daarbij te erkennen. Ook wordt in de conclusies van de Raad benadrukt dat het van belang is om aan het grote publiek toegankelijke informatie over de in het handvest verankerde rechten te verstrekken.

FIGUUR 2: BEWUSTZIJN VAN BELANGRIJKE MENSENRECHTENINSTRUMENTEN (EU-27, %)

Opmerking:
Van alle respondenten in de EU-27 die zijn gevraagd om het onderdeel "Bewustzijn van rechten en verantwoordelijkheden" van de enquête in te vullen (n = 24 354); gewogen resultaten.

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

MENINGEN OVER DE WERKING VAN DE DEMOCRATISCHE SAMENLEVING EN POLITIEKE PARTICIPATIE

Jongeren hechten minder waarde dan oudere leeftijdsgroepen aan verschillende aspecten van de werking van democratische samenlevingen waarnaar in de enquête werd gevraagd.

FRA-ADVIES 3

Om de betrokkenheid van jongeren bij de werking van de democratische samenleving, als belangrijke pijler voor de uitoefening van de grondrechten, te vergroten, moeten de Europese Commissie en de lidstaten bij de uitvoering van de **EU-strategie voor jongeren 2019-2027** rekening houden met de resultaten van de enquête, waaruit blijkt dat 16- tot 29-jarigen minder waarde hechten aan belangrijke aspecten van democratie. Die strategie omvat, op EU-niveau, onder andere "het geven van een impuls aan de deelneming van jongeren aan het democratisch leven, onder meer door toegang tot kwalitatieve informatie die door betrouwbare bronnen is gevalideerd, en het aanmoedigen van deelneming aan de Europese en andere verkiezingen". Het is belangrijk dat jongeren rechtstreeks bij dit proces worden betrokken.

De EU en haar lidstaten moeten nadenken over de veranderende patronen van politieke betrokkenheid van jongeren en nieuwe manieren verkennen om jongeren in heel Europa hierbij te betrekken en effectief met hen te communiceren.

- ★ 86 % van de mensen vindt dat vrije en eerlijke verkiezingen zeer belangrijk zijn voor democratie. Over het geheel hechten minimaal drie van de vijf mensen veel waarde aan elk van de zes elementen van democratie waarnaar in de enquête werd gevraagd. De resultaten variëren van 60 % tot 86 %, afhankelijk van naar welk aspect er werd gevraagd. (Zie het tekstvak voor een lijst van de precieze vragen die zijn gesteld.)
- ★ Jongeren in de leeftijdsgroep van 16-29 jaar hechten consistent minder waarde dan oudere leeftijdsgroepen aan de zes aspecten van democratie waarnaar in de enquête werd gevraagd. Jongeren (58 %) hechten bijvoorbeeld minder waarde dan oudere leeftijdsgroepen (70 % van de 54-64-jarigen en 69 % van de mensen van 65 jaar of ouder) aan zaken als de vrijheid van oppositiepartijen om kritiek op de regering te uiten.
- ★ Op grond van artikel 165 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie moet de Unie de deelneming van jongeren aan het democratisch leven van Europa aanmoedigen. De EU-strategie voor jongeren voor 2019-2027, het kader voor EU-beleidsamenwerking op het gebied van jongeren, bevordert de deelneming van jongeren aan het democratisch leven en ondersteunt tegelijk hun maatschappelijke betrokkenheid en burgerparticipatie. Verder staat in de **resolutie van het Europees Parlement van 15 januari 2020 over de Conferentie over de toekomst van Europa** dat het Parlement van mening is dat het garanderen van de participatie van jongeren essentieel is om ervoor te zorgen dat de conferentie een effect heeft op lange termijn, en wordt hierin verzocht om in het kader hiervan specifieke evenementen voor jongeren te organiseren.

Wat werd er in de enquête gevraagd?

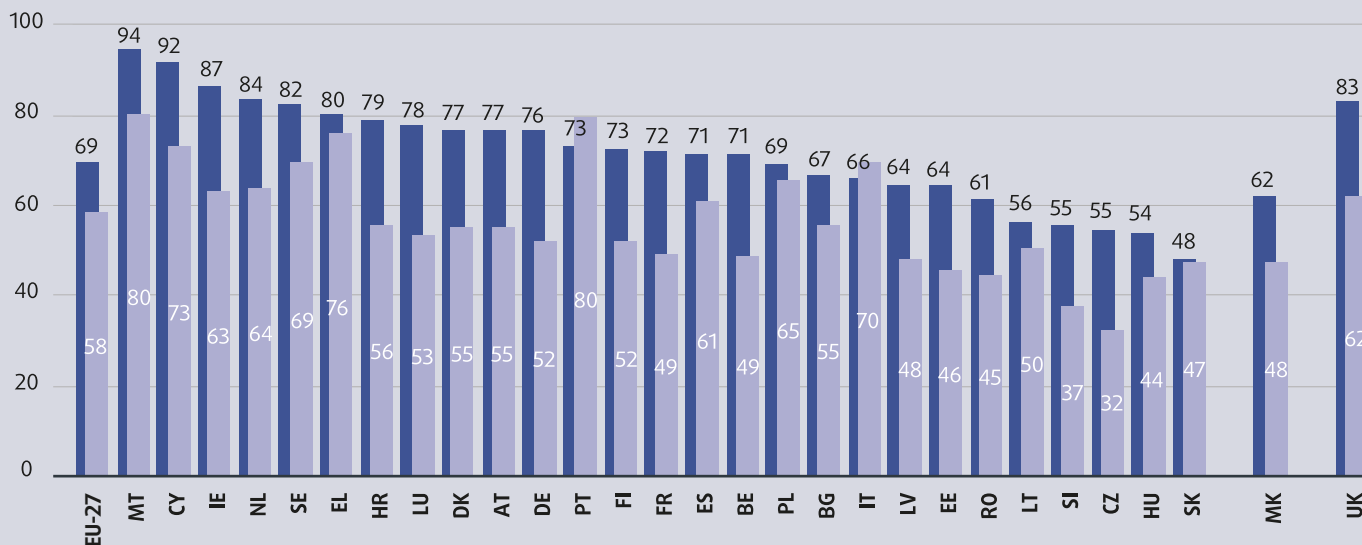
Hoe belangrijk zijn volgens u de volgende zaken voor democratie?

- Dat verkiezingen vrij en eerlijk zijn
- Dat kiezers de politiek met andere mensen bespreken voor zij besluiten op wie zij stemmen
- Dat oppositiepartijen de vrijheid hebben kritiek op de regering te uiten
- Dat de berichtgeving door de media niet door de regering wordt beïnvloed
- Dat de rechten van minderheidsgroepen worden beschermd

- Dat burgers het laatste woord hebben over de belangrijkste politieke kwesties door hier rechtstreeks over te stemmen in een referendum

De respondenten konden bij ieder element een waarde selecteren op een schaal van "1 – Helemaal niet belangrijk" tot "7 – Extreem belangrijk". Daarnaast kregen respondenten die geen van deze antwoordcategorieën selecteerden, de optie om te antwoorden met "Zeg ik liever niet" of "Weet ik niet".

FIGUUR 3: OPVATTING DAT DE VRIJHEID VAN OPPOSITIEPARTIJEN OM KRITIEK OP DE REGERING TE UITEN VAN GROOT BELANG IS, MENSEN VAN 16-29 JAAR EN MENSEN VAN 65 JAAR EN OUDER, PER LAND (%)^{a,b}

Opmerkingen:

^a Van alle respondenten in de EU-27, het Verenigd Koninkrijk en Noord-Macedonië die zijn gevraagd om het onderdeel "Bewustzijn van rechten en verantwoordelijkheden" van de enquête in te vullen (n = 26 045); gewogen resultaten.

^b De respondenten konden bij ieder element een waarde selecteren op een schaal van "1 – Helemaal niet belangrijk" tot "7 – Extreem belangrijk". Daarnaast kregen respondenten die geen van deze antwoordcategorieën selecteerden, de optie om te antwoorden met "Zeg ik liever niet" of "Weet ik niet". De bovenstaande resultaten zijn gebaseerd op de respondenten die een waarde van 6 of 7 hebben geselecteerd op de zevenpuntsschaal.

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

Mensen geloven in democratische beginselen, maar te veel mensen voelen zich niet gezien door de reguliere politiek en politici.

FRA-ADVIES 4

Om de politieke participatie in de EU te verbeteren, moet er gezamenlijk worden gehandeld naar aanleiding van de bevinding uit de enquête dat de meerderheid van de mensen het gevoel heeft dat reguliere partijen en politici zich niet bekommeren om mensen als zij. Dat wordt ook weerspiegeld in de bevinding dat mensen het idee hebben dat hun kansen op de arbeidsmarkt kleiner zijn als zij niet tot de regerende politieke partij behoren. De EU en haar lidstaten moeten in het bijzonder aandacht besteden aan de groepen in de samenleving die naar hun idee het verst van de democratische processen afstaan, zoals mensen die moeite hebben om rond te komen met hun huidige inkomen.

“Burgerdialogen” en daaraan verwante raadplegingen zijn in de EU een gevestigd instrument om verschillende groepen in de samenleving te bereiken en te betrekken bij belangrijke beleidskwesties. Deze instrumenten moeten echter sterk worden herzien als we economisch achtergestelde mensen willen bereiken en hen systematisch bij deze kwesties willen betrekken.

Voor een levendige burgermaatschappij is het, net als voor onafhankelijke, pluralistische en verantwoordelijke media – gestoeld op de vrijheid van meningsuiting – nodig dat er op EU- en lidstaatniveau ondersteuning is voor de rol die deze speelt bij de versterking van democratische betrokkenheid als middel om de grondrechten in stand te houden.

- ★ De meerderheid van de mensen in de EU (60 %) is het eens of sterk eens met de stelling dat de reguliere partijen en politici zich niet om hen bekommeren.
- ★ Het gevoel dat “reguliere partijen en politici zich niet bekommeren om mensen als ik” is sterker onder mensen die moeite hebben om rond te komen met het inkomen van hun huishouden, mensen die maximaal secundair onderwijs hebben afgerond en mensen met langdurige beperkingen bij hun gebruikelijke activiteiten (vanwege een handicap of een langdurig gezondheidsprobleem). Zo is bijvoorbeeld 73 % van de mensen die moeite of zeer veel moeite hebben om rond te komen met het huidige inkomen van hun huishouden, het met deze stelling eens. Ter vergelijking: onder de mensen die gemakkelijk of zeer gemakkelijk rondkomen, is dit 45 %.
- ★ 63 % van de respondenten denkt dat mensen meer kans hebben om te worden aangenomen als zij tot de regerende politieke partij behoren. In de resultaten zijn grote verschillen tussen de EU-lidstaten te zien als het gaat om de mate waarin mensen denken dat dit het geval is. Opvallend is dat deze overtuiging meer voorkomt onder mensen die moeite hebben om rond te komen.

Democratie is, naast mensenrechten en de rechtsstaat, een van de drie pijlers waarop de Europese Unie is gestoeld. Deze zaken behoren alle drie tot de fundamentele waarden van de Unie, zoals beschreven in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie. De scheiding der machten, politieke vrijheden, transparantie en verantwoordingsplicht zijn internationaal erkende beginselen van een goed opgezette en functionerende democratie. Mensenrechten of grondrechten – zoals ze in de interne context van de EU worden genoemd – zijn cruciaal voor de goede werking van democratische samenlevingen in de EU.

Het programma “Europa voor de burger” van de EU, dat is bedoeld om de omstandigheden voor maatschappelijke en democratische participatie van burgers op EU-niveau te verbeteren, is een belangrijk deel van de toolbox van de EU voor bevordering van democratische betrokkenheid. De

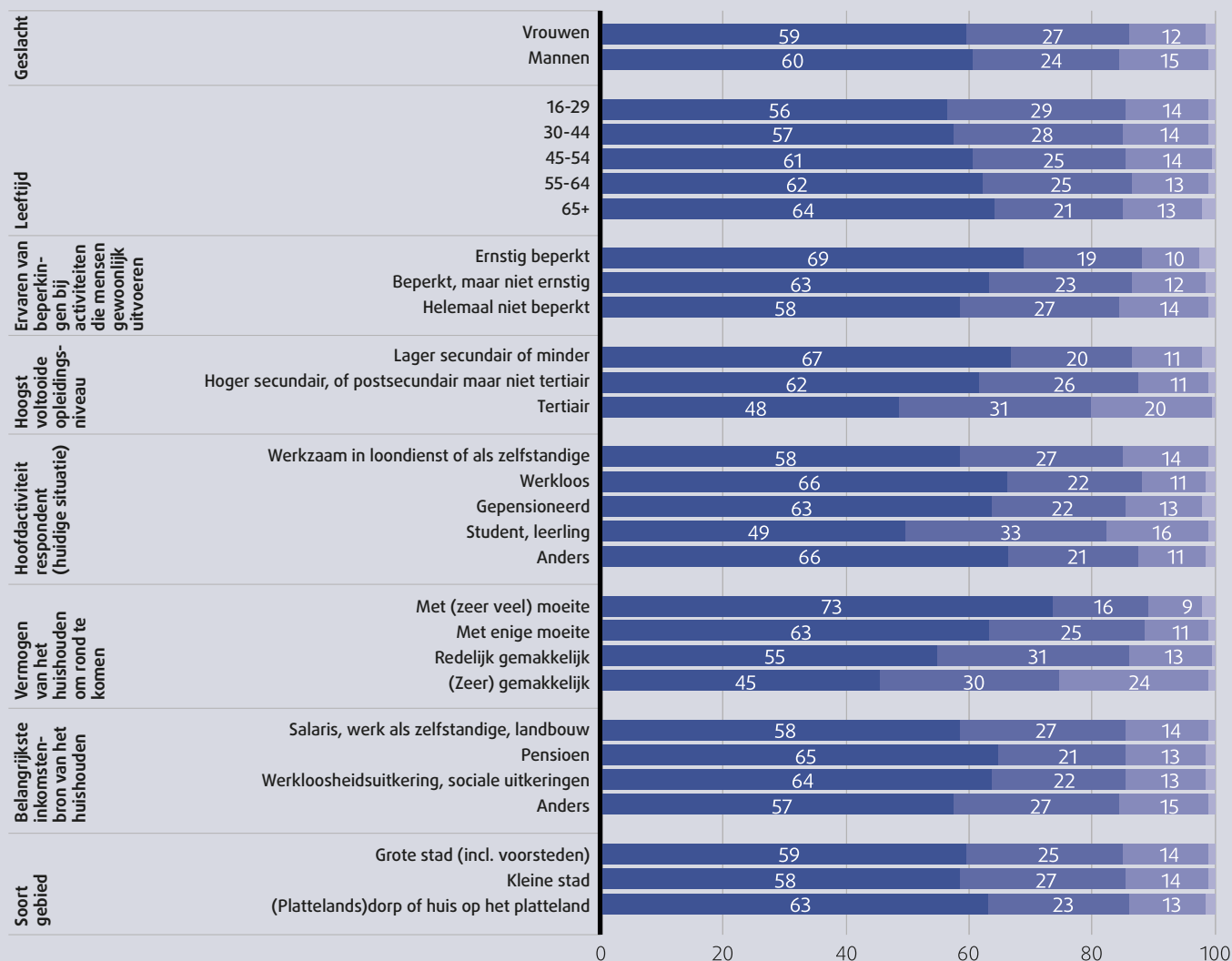
Conferentie over de toekomst van Europa

is een grote, pan-Europese democratische oefening die is bedoeld om effectiever contact te leggen met EU-burgers. Ook dit is een mechanisme waarmee de EU probeert burgers te betrekken bij democratische processen – in lijn met de in het handvest beschreven beginselen inzake de rechten van burgers, zoals actief en passief kiesrecht bij de verkiezingen voor het Europees Parlement (artikel 39) en het actief en passief kiesrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen (artikel 40).

“Mensenrechten worden beschermd wanneer iemand politieke contacten heeft. De gewone burger wordt niet beschermd.”

(Vrouw, 65+, respondent van de enquête, Spanje)

FIGUUR 4: MENINGEN OVER DE STELLING “REGULIERE PARTIJEN EN POLITICI BEKOMMERE ZICH NIET OM MENSEN ALS IK”, NAAR GESELECTEERDE SOCIAALDEMOGRAFISCHE KENMERKEN (EU-27, %)^{a,b}

Opmerkingen:

^a Van alle respondenten in de EU-27 die zijn gevraagd om het onderdeel “Bewustzijn van rechten en verantwoordelijkheden” van de enquête in te vullen (n = 24 354); gewogen resultaten.

^b Zie bijlage I bij het hoofdverslag voor details over de sociaaldemografische variabelen die bij de analyse zijn gebruikt.

■ Sterk mee eens of mee eens   ■ Niet mee eens of oneens
 ■ Sterk mee oneens of mee oneens   ■ Weet ik niet/Zeg ik liever niet

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

Een kwart van de mensen denkt dat de rechterlijke macht niet onafhankelijk is, en een op de vijf mensen denkt dat ngo's en liefdadigheidsinstellingen nooit vrij zijn van intimidatie door de overheid.

FRA-ADVIES 5

De bevinding dat iets meer dan een op de vier EU-burgers – in sommige lidstaten zelfs een op de twee – denkt dat rechters in hun land hun werk niet kunnen doen zonder invloed van de overheid, wijst erop dat er concrete maatregelen nodig zijn om het vertrouwen van het publiek in de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te vergroten. Zonder dit vertrouwen worden belangrijke democratische beginselen en grondrechten ondermijnd, zoals het recht op een doeltreffende voorziening in rechte en op een onpartijdig gerecht, en het recht op gelijkheid en op behoorlijk bestuur.

Aangezien uit de bevindingen uit de enquête blijkt dat een op de vijf mensen denkt dat ngo's en liefdadigheidsinstellingen nooit vrij zijn van intimidatie door de overheid, is het essentieel dat de lidstaten de vrijheden en rechten van maatschappelijke actoren in stand houden.

De EU en haar lidstaten moeten systematisch onafhankelijke en robuuste gegevens verzamelen over de publieke opinie ten aanzien van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en over het vermogen van ngo's en liefdadigheidsinstellingen om te handelen zonder invloed van de overheid. Dit zou de Commissie, andere EU-instellingen en de lidstaten extra bewijsmateriaal geven om follow-upmaatregelen op te baseren. Ook kunnen dergelijke gegevens worden gebruikt als onderbouwing voor belangrijke initiatieven, zoals de jaarlijkse beoordeling van de rechtsstaat in de lidstaten door de Commissie.

- ★ Een op de vier mensen in de EU (27 %) denkt dat rechters in hun land hun werk "nooit" of "zelden" kunnen doen zonder invloed van de overheid. De resultaten variëren van 47 % in Kroatië tot 11 % in Denemarken en Finland.
- ★ 37 % van de mensen in de EU denkt dat ngo's en liefdadigheidsinstellingen hun werk meestal of altijd kunnen doen zonder intimidatie door de overheid. 34 % denkt dat dit soms het geval is. Een op de vijf mensen (21 %) is ervan overtuigd dat dit nooit of zelden mogelijk is.

Overeenkomstig artikel 47 van het EU-Handvest van de grondrechten (recht op een doeltreffende voorziening in rechte en op een onpartijdig gerecht) zijn onafhankelijke rechtbanken essentieel voor het garanderen van de doeltreffende bescherming van de grondrechten. Doeltreffende gerechtelijke bescherming – zowel een grondrecht als een algemeen beginsel van EU-wetgeving – is een concretisering van de rechtsstaat, zoals benadrukt door het Hof van Justitie van de Europese Unie in zijn rechtspraak krachtens artikel 19, lid 1, van het VEU, bijvoorbeeld in zaak C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* (arrest van 27 februari 2018, punt 32).

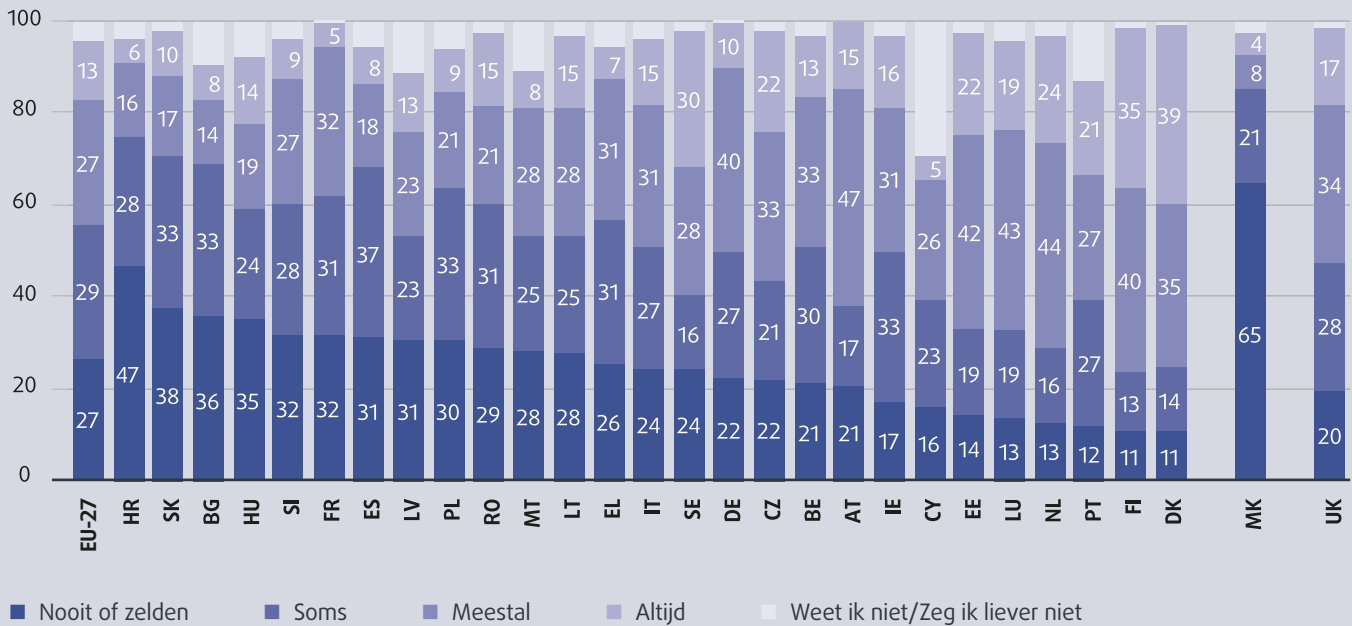
"Je hebt al connecties nodig om tot rechter te worden benoemd, dus de invloed begint al in dat stadium."

(Vrouw, tussen de 45 en 54 jaar, deelnemer focusgroep, Bulgarije)

Geen enkele democratie kan gedijen zonder een actief maatschappelijk middenveld, zoals beschreven in de mededeling van de Commissie over *versterking van de rechtsstaat binnen de Unie* – gepubliceerd in juli 2019. In het kader daarvan bevat het handvest het recht op vrijheid van vergadering en vereniging (artikel 12) en op vrijheid van meningsuiting en van informatie (artikel 11). Deze gelden voor EU-lidstaten wanneer zij binnen het toepassingsgebied van de EU-wetgeving handelen, en zijn in het bijzonder van belang in verband met maatschappelijke organisaties in de EU.

FIGUUR 5: BEELD VAN HET VERMOGEN VAN RECHTERS OM HUN WERK TE DOEN ZONDER INVLOED VAN DE OVERHEID, PER LAND (%)^{a,b}

■ Nooit of zelden   ■ Soms   ■ Meestal   ■ Altijd   ■ Weet ik niet/Zeg ik liever niet

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

Opmerkingen:

- ^a Van alle respondenten in de EU-27, het Verenigd Koninkrijk en Noord-Macedonië die zijn gevraagd om het onderdeel "Bewustzijn van rechten en verantwoordelijkheden" van de enquête in te vullen (n = 26 045); gewogen resultaten.
- ^b De in de enquête gebruikte antwoordcategorieën waren "Nooit", "Zelden", "Soms", "Meestal", "Altijd", "Zeg ik liever niet" en "Weet ik niet". In de figuur zijn sommige van de oorspronkelijke antwoordcategorieën gecombineerd, zoals aangegeven in de benamingen van de categorieën.

GOED BESTUUR EN CORRUPPTIE IN OVERHEIDSDIENSTEN

Degenen die het sterkst behoefte hebben aan goede dienstverlening door overheidsdiensten, zoals mensen met een langdurig gezondheidsprobleem, geven aan dat zij met bepaalde uitdagingen te maken hebben.

FRA-ADVIES 6

De EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat informatie over de rechten van mensen op het gebied van overheidsdiensten tijdig wordt verstrekt en voor iedereen toegankelijk is. Zij moeten in het bijzonder aandacht besteden aan groepen die wellicht het sterkst behoefte hebben aan deze diensten, zoals mensen met een langdurig gezondheidsprobleem of met een handicap, met inbegrip van ouderen.

- ★ Wat problemen bij contact met overheidsdiensten en lokale autoriteiten betreft, noemen mensen het vaakst dat het lang duurde voor hun zaak was verwerkt en dat zij moeite hadden om relevante informatie te vinden.
- ★ Mensen met langdurige beperkingen bij hun gebruikelijke activiteiten (vanwege een handicap of langdurig gezondheidsprobleem) en mensen met een lager opleidingsniveau of beperkte economische middelen vinden het lastiger om informatie te vinden over diensten van overheidsinstanties en lokale autoriteiten.

- ★ Een op de tien mensen (11 %) heeft het gevoel niet op dezelfde manier te zijn behandeld door overheidsdiensten als anderen.

17 % van de mensen die moeite of zeer veel moeite hebben om rond te komen, is er bijvoorbeeld van overtuigd dat zij niet op dezelfde manier zijn behandeld door overheidsdiensten of lokale autoriteiten als anderen. Ter vergelijking: onder de mensen die gemakkelijk of zeer gemakkelijk rondkomen, is dit 8 %.

- ★ Mensen met ernstige langdurige beperkingen bij gebruikelijke activiteiten (vanwege een handicap of langdurig gezondheidsprobleem) hebben vaker te maken met problemen in verband met diensten van overheidsinstanties en lokale autoriteiten: 54 %, ten opzichte van 39 % van de mensen zonder beperkingen. Ook mensen die moeite hebben om rond te komen met het inkomen van hun huishouden, hebben vaker met dergelijke problemen te maken: 48 %, ten opzichte van 39 % van de mensen die gemakkelijk of zeer gemakkelijk rondkomen.

“Als moeder van een kind met een handicap is het vreselijk om te ervaren hoe weinig hulp en begeleiding je krijgt met betrekking tot rechten, kansen enz.”

(Vrouw, tussen de 30 en 44 jaar, respondent van de enquête, Denemarken)

Mensen met een hoog opleidingsniveau geven echter ook vaker aan problemen te hebben met diensten van overheidsinstanties en lokale autoriteiten dan mensen die maximaal lager secundair onderwijs hebben afgerond. Deze bevinding kan erop duiden dat hoger opgeleiden hogere verwachtingen hebben van de dienstverlening.

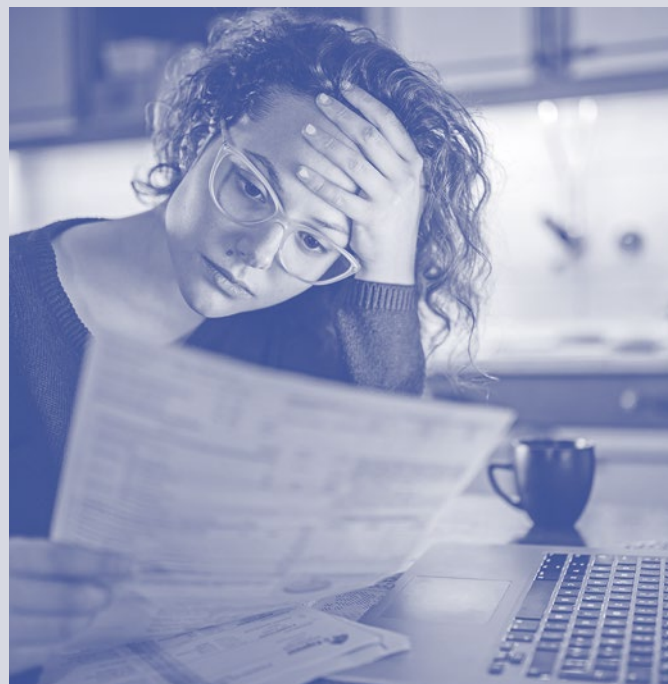
Het recht op behoorlijk bestuur, zoals uitgedrukt in artikel 41 van het handvest, is een grondrecht dat een integraal onderdeel van de rechtsorde in de EU vormt. Als algemeen beginsel van de EU-wetgeving is het voor de lidstaten ook bindend wanneer zij binnen het toepassingsgebied van de EU-wetgeving handelen. Algemene nationale verplichtingen komen ook voort uit het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM) en daaraan verwante rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens – met name in verband met het concept van behoorlijk bestuur. Volgens deze minimumnormen heeft eenieder er recht op dat zijn zaken onpartijdig, billijk en binnen een redelijke termijn worden behandeld door overheidsdiensten. Andere gerelateerde aspecten zijn transparantie en toegang tot informatie, die cruciale instrumenten vormen voor nationale “checks-and-balances”.

De rol van overheidsdiensten en lokale autoriteiten bij het toegankelijk en begrijpelijk maken van informatie – onder normale omstandigheden al een essentiële dienst – wordt in uitzonderlijke situaties, zoals de coronapandemie (COVID-19) van 2020, zelfs van nog groter belang.

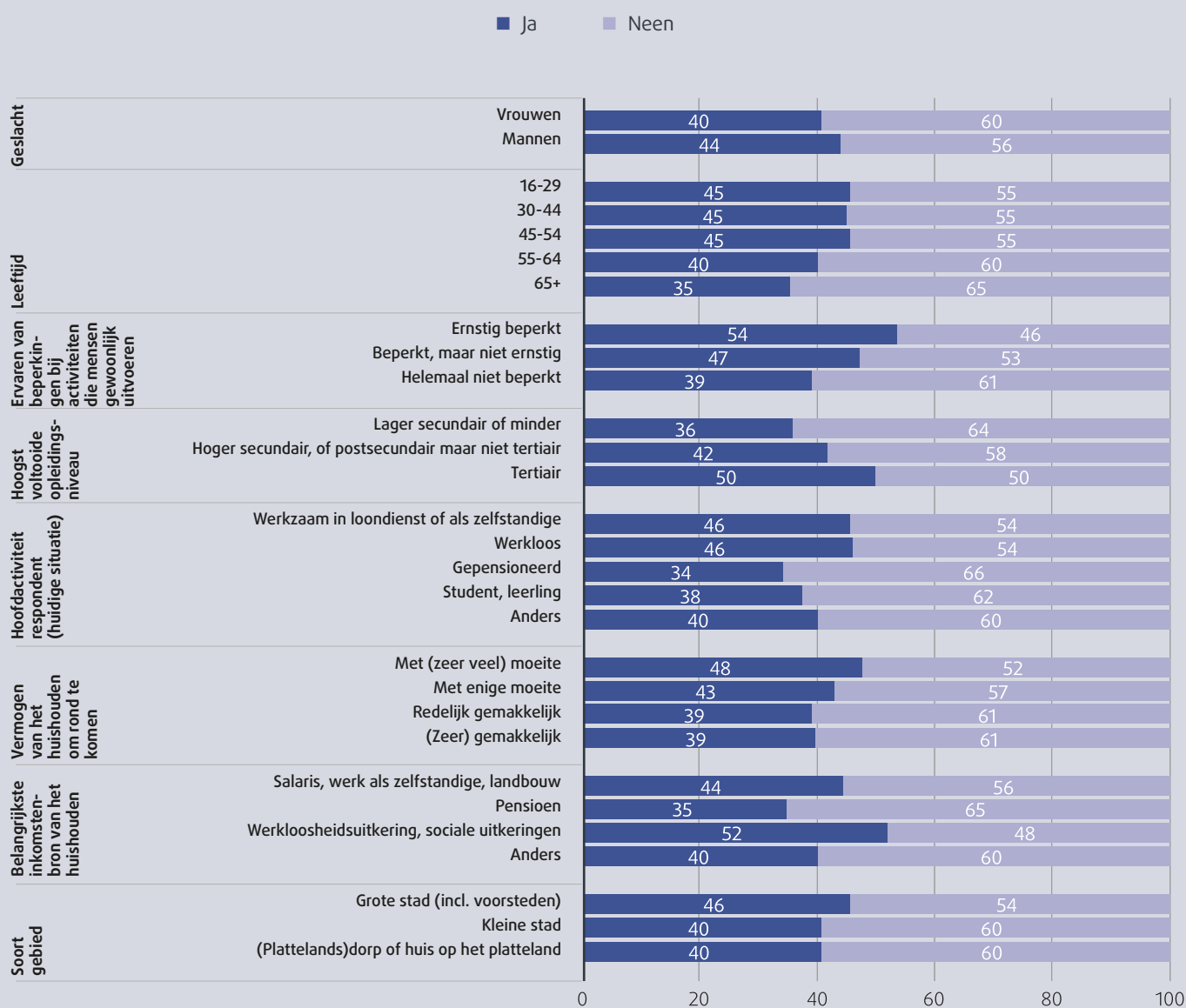
“De overheid werkt te langzaam. Soms duurt het weken voor je antwoord krijgt op vragen, en als je dan eindelijk antwoord krijgt, is de informatie zo onoverzichtelijk dat die niet te begrijpen is.”

(Man, 65+, respondent van de enquête, Duitsland)

FIGUUR 6: EEN OF MEERDERE PROBLEMEN ERVAREN BIJ CONTACT MET OVERHEIDSDIENSTEN/LOKALE AUTORITEITEN IN DE VIJF JAAR VOORAFGAAND AAN DE ENQUÊTE, NAAR GESELECTEERDE SOCIAALDEMOGRAFISCHE KENMERKEN (EU-27, %) ^{a,b,c}

Opmerkingen:

- ^a Van alle respondenten in de EU-27 die zijn gevraagd om het onderdeel "Ervaringen in het dagelijks leven" van de enquête in te vullen (n = 26 493); gewogen resultaten.
- ^b Categorie "Ja" toont het percentage mensen dat ten minste één van de zes problemen met overheidsdiensten en lokale autoriteiten heeft ervaren die in de enquête werden genoemd.
- ^c Zie bijlage I bij het hoofdverslag voor details over de sociaaldemografische variabelen die bij de analyse zijn gebruikt.

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

Corruptie is in sommige lidstaten een groter probleem dan in andere en raakt met name de zorgsector. De helft van de jongeren vindt dat omkoping op laag niveau acceptabel is.

- ★ Slechts een klein aantal mensen in de EU (4 %) heeft te maken gehad met een overheidsfunctionaris of ambtenaar die in ruil voor een bepaalde dienst om een gunst vroeg of een gunst verwachtte, zoals een geschenk of een donatie. In sommige lidstaten komt dit echter vaker voor: in bepaalde landen heeft bijna een op de vijf mensen deze vorm van corruptie meegemaakt.
- ★ Corruptie in verband met de gezondheidszorg wordt in het bijzonder als een probleem beschouwd. In Hongarije, Slowakije, Kroatië en Letland geeft meer dan 60 % van de mensen aan dat zij ten minste af en toe een geschenk moeten geven of een ander soort gunst moeten verlenen om een betere behandeling te krijgen in openbare ziekenhuizen.
- ★ Een op de vier mensen (24 %) vindt echter dat het soms of altijd acceptabel is om een overheidsfunctionaris of ambtenaar een geschenk te geven om een urgente zaak te versnellen. In Slowakije, Tsjechië en Kroatië vindt meer dan 50 % van de mensen het soms acceptabel om een overheidsfunctionaris of ambtenaar een geschenk te geven of een gunst te verlenen om ervoor te zorgen dat hij/zij sneller op een urgent verzoek reageert. Ter vergelijking: in Zweden, Malta, Finland en Portugal is minder dan 20 % deze mening toegedaan.
- ★ Opvallend is dat 48 % van de mensen in de leeftijdsgroep van 16-29 jaar het acceptabel vindt om een geschenk te geven of een gunst te verlenen, terwijl dit in de andere leeftijdsgroepen minder dan 35 % is.

Corruptie heeft gevolgen voor de grondrechten uit het handvest, het EVRM en andere internationale mensenrechteninstrumenten. In het bijzonder vormt corruptie een inbreuk op de beginselen van gelijkheid en non-discriminatie (artikelen 20 en 21 van het handvest). Afhankelijk van de sector – variërend van werkgelegenheid tot gezondheidszorg – wordt er ook op andere rechten inbreuk gemaakt.

FRA-ADVIES 7

Het verband tussen een hoge mate van acceptatie van corruptie en de gevolgen daarvan voor de belangrijkste rechten van mensen, zoals gelijke toegang tot overheidsdiensten, moet rechtstreeks worden erkend en aangekaart door overheden in de hele EU. Dit kan worden gedaan door aandacht te besteden aan werknemers in bepaalde cruciale sectoren waar veel corruptie voorkomt, zoals de gezondheidszorg, en aan bepaalde delen van de bevolking waar sommige vormen van omkoping meer lijken te worden geaccepteerd, zoals bij jongeren, door te benadrukken dat corruptie illegaal is en dat mensen ook op dit gebied het recht hebben op behoorlijk bestuur en gelijkheid.

Overheidsinstanties in de lidstaten waar corruptie volgens de enquête meer wordt geaccepteerd, moeten er, met steun van het maatschappelijk middenveld, alles aan doen om dit percentage te verlagen. Eén manier om dit te doen, is door ervoor te zorgen dat bij de verstrekking van EU-financiering, met name van de Europese structuur- en investeringsfondsen, in de voorgestelde randvoorwaarden wordt verwezen naar artikel 41 van het EU-Handvest van de grondrechten inzake het recht op behoorlijk bestuur. Dit moet systematisch worden gemonitord door de relevante EU-organen, zoals de Rekenkamer en het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF).

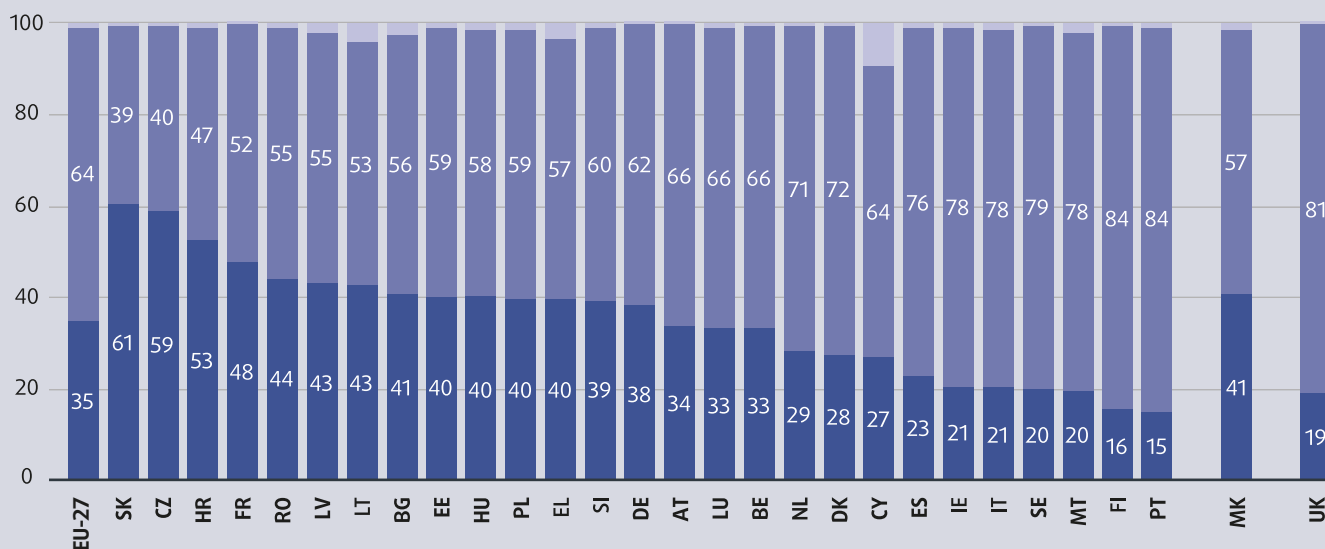
Aangezien corruptie een significant systemisch obstakel vormt voor de verwezenlijking van grondrechten, moet deze een permanent aspect worden van de monitoring als onderdeel van het nieuwe Europese rechtsstaatmechanisme, op basis van robuust en vergelijkbaar onderzoeksmateriaal. Zo kan de rol van de EU worden ondersteund als het gaat om bestaande organen voor de bestrijding van corruptie, met name de Groep van Staten tegen Corruptie (Greco) van de Raad van Europa.

In de praktijk heeft corruptie het vaakst gevolgen voor sociale rechten. Corruptie in de zorgsector heeft gevolgen voor ieders recht op de best mogelijke gezondheidsstandaard (artikel 35 van het handvest). In het onderwijs komt het recht op onderwijs (artikel 14 van het handvest) in het geding. Corruptie in de justitiële sector vormt dan weer een schending van het recht op een onpartijdig gerecht en een doeltreffende voorziening in rechte (artikel 47 van het handvest), dat cruciaal is voor de handhaving van alle andere mensenrechten en voor de preventie van straffeloosheid. Bovendien bevordert de afwezigheid van een onafhankelijke rechterlijke macht het wantrouwen jegens overheidsinstanties, waardoor het respect voor de rechtsstaat en de democratie wordt ondermijnd.

“Artsen in openbare ziekenhuizen verwachten altijd een geschenk in ruil voor betere zorg.”

(Man, tussen de 16 en 29 jaar, respondent van de enquête, Cyprus)

FIGUUR 7: MENINGEN OVER OF HET ACCEPTABEL IS OM EEN OVERHEIDSFUNCTIONARIS OF AMBTENAAR EEN GESCHENK TE GEVEN OF EEN GUNST TE VERLENEN WANNEER JE IETS DRINGENDS VAN HEM/HAAR NODIG HEBT, PER LAND (%)

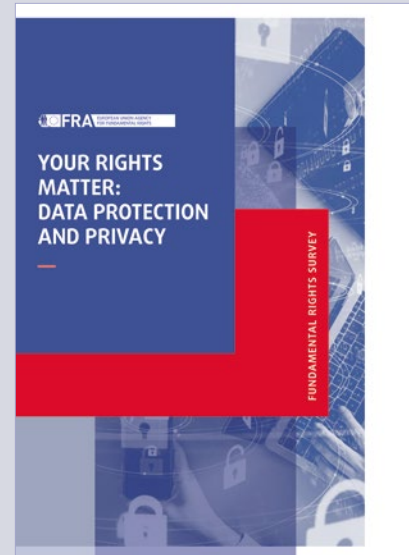
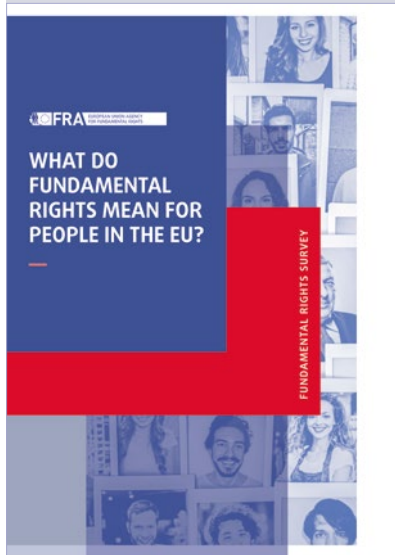
- Soms of altijd acceptabel
- Nooit acceptabel
- Weet ik niet/Zeg ik liever niet

Bron: FRA, Enquête over de grondrechten 2019 [Gegevensverzameling in samenwerking met CBS (NL), CTIE (LU) en Statistik Austria (AT)].

▲
Opmerkingen:
Van alle respondenten in de EU-27, het Verenigd Koninkrijk en Noord-Macedonië (n = 34 948); gewogen resultaten.

In deze samenvatting worden de belangrijkste bevindingen uit het eerste verslag van het FRA over de enquête over de grondrechten gepresenteerd. Het FRA heeft verschillende andere documenten gepubliceerd waarin bepaalde resultaten uit de enquête worden beschreven. Deze zijn te vinden op de website van het FRA.

PROPAGEER EN BESCHERM UW GRONDRECHTEN IN DE HELE EU —

In deze samenvatting worden de belangrijkste inzichten uit het eerste verslag van het FRA op basis van zijn enquête over de grondrechten gepresenteerd. Met deze enquête zijn van ongeveer 35 000 mensen gegevens verzameld over hun ervaringen, belevingen en opvattingen met betrekking tot allerlei kwesties die op verschillende manieren te maken hebben met mensenrechten.

In de samenvatting ligt de nadruk op bevindingen in verband met de opvattingen van de respondenten over mensenrechten (of grondrechten), hun meningen over en beleving van de werking van democratische samenlevingen (als pijler waarop mensenrechten kunnen gedijen) en hun ideeën over en ervaringen met overheidsdiensten die de taak hebben wetgeving inzake mensenrechten te handhaven en de rechten van mensen te beschermen.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

FRA — BUREAU VAN DE EUROPESE UNIE VOOR DE GRONDRECHTEN

Schwarzenbergplatz 11 — 1040 Wenen — Oostenrijk

Tel. +43 158030-0 — Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
twitter.com/EURightsAgency
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Bureau voor publicaties
van de Europese Unie